811.163.3′26
изворен научен труд

СТАТУСОТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

д-р Симона Груевска-Маџоска

Универзитет „Свети Кирил и Методиј", Скопје
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"

клучни зборови: македонски јазик, албански јазик, статус на јазиците, јазична политика, јазично планирање.
key words: Macedonian language, Albanian language, Language status, Language policy, Language planning.

Една од основните насоки на јазичното планирање е планирањето на статусот на определен јазик во рамките на определена држава. Почетоците на јазичното планирање во Македонија датираат од 19 век, преку значајната 1903 година, кога од печат излезе делото „За македонцките работи" од Мисирков, сè до 1945 година, кога македонскиот јазик го доби вистинскиот статус. Во рамките на поранешна Југославија македонското јазично планирање го доживеа своето златно време и процут. По распадот на Југославија, во 90-тите години на минатиот век, македонскиот јазик доби уште повисок статус како единствен службен јазик во Република Македонија.

Концептот една нација – една држава – еден јазик е многу ретка состојба во светот (во Европа тоа се само Исланд и Португалија), па така тоа т.н. „свето тројство" како романтичарски и националистички идеал уште од 18 век денес е, всушност, во поголемиот дел утопија. Но, тој стремеж сепак сè уште цврсто опстојува и претставува основа за различни политички манипулации (в. Бугарски, 2002:171). Проблемот е во тоа што јазикот вообичаено се смета за една од најважните, ако не и најважна одлика на идентитетот на определен етницитет, иако во реалноста не секогаш е така. На пр., во светот постојат нации коишто зборуваат на еден јазик (Унгарци, Чеси, Албанци, Јапонци), потоа една нација може да се служи со повеќе јазици (Белгијци, Швајцарци, Канаѓани) и, обратно, еден јазик да служи на повеќе нации (англиски, шпански, француски). Исто така, јазикот со тек на време може и да се замени, што е особено често во имигрантски услови, а некои заедници, пак, од темел се повеќејазични, па нивниот идентитет тешко може да се врзе со еден јазик (Евреи, Курди, Роми) (ibid, 172-173).

Сепак, секој јазик и секоја држава претставуваат случај за себе и ниедна ситуација не е идентична. Иако во рамките на поранешна Југославија македонскиот јазик беше признаен како рамноправен, тој имаше понизок статус

од српскохрватскиот јазик кој беше службен јазик на сојузно ниво, јазик за меѓународна комуникација, јазик на војската итн. Српскохрватскиот јазик беше задолжителен предмет во основните училишта, додека останатите јазици не (словенечкиот, македонскиот и др. не се изучуваа во другите републики). Така, по осамостојувањето на Република Македонија македонскиот јазик доживеа еден вид преродба – полека се губеше чувството на инфериорност од српскохрватскиот јазик, започна засилена издавачка дејност на македонски јазик итн.

Статусот на албанскиот јазик во Република Македонија за тоа време не се промени многу. Албанскиот беше застапен во претшколските установи, во основните и во средните училишта и на катедрата за албански јазик и книжевност на Филолошкиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Со тоа албанското малцинство не беше задоволно од статусот на нивниот јазик.

По конфликтот во 2001 година, со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, „можеме да идентификуваме нов „јазичен режим“ кој се употребува во земјата“ (Близнаковски, 2011:133). Овде ќе го разгледаме тој „нов јазичен режим“ од аспект на законската регулатива и од аспект на фактичката состојба.

Во врска со различните јазични ситуации во светски рамки, може да се изделат две главни дистинкции на јазичните права: меѓу позитивните и негативните права и меѓу територијалните и личните права. Правата дистинкција се однесува на политиката на државата кон ограничување или кон охрабрување на употребата на даден јазик, а втората „ја нагласува територијалната сфера каде се доделуваат колективни јазични права“, односно јазичните права да постојат на дел или на целата територија на државата (ibid, 137). Според Шифман, „територијалното јазично право претставува право на употреба на даден јазик... ограничено во рамки на дадена територија на државата или дури и во одредени домени во дадена ограничена територија“, додека личното право „преносливо ѝ припаѓа на личноста каде и да се движи“ (1996:29) (в. Близнаковски, 2011).

Според Уставот на РМ од 1991 година, употребата на малцинските јазици како официјални на локално ниво беше дозволена, но по потпишувањето на Охридскиот рамковен договор дојде до промена на два члена од Уставот – тоа е членот 7 кој претрпе поголеми промени (се однесува на употребата на даден јазик во официјалната комуникација), а промените во членот 48, кој се однесува на употребата на даден јазик во образовниот систем, беа минимални.

Овие промени на статусот на дадени јазици имаат општествена основа, а тоа главно се однесува на „демографските промени... и новата констелација на меѓуетнички односи на политички план и прифаќањето на концептот на мултикултурализмот на општествен план кој излезе од рамките на моделот нација-држава, т.е. на еднонационалниот јазичен ексклузивитет“ (Корубин, 2005в:50).

Според податоците од пописите, на пописот од 1953 година. на мајчин македонски јазик зборувале 66,0 % од граѓаните, а на мајчин албански 12,5 %. На пописот од 1994 година, на мајчин македонски јазик зборувале 66,6 %, а на мајчин албански 22,8 %. Како што се гледа од овие проценти, бројот на македонските говорители е речиси ист, додека бројот на албанските говорители се зголемил речиси двојно. Податоците од последниот попис од 2002 година

со кој има и повеќе од 25 % Албанци во Македонија се повеќе од проблематични, со оглед на фактот дека пописот не е потпишан од страна на Државната изборна комисија, „зашто таа оценила дека пописот е фалсификуван“ (Ристовски, 2005:16). Поради низа неправилности во изведувањето на пописот и, особено, во електронската обработка на податоците, што „предизвика сомневање преку кое ДПК не можеше да помине и ... донесе заклучок ... дека пописот од политички причини е можеби прифатлив, но од стручен аспект истиот не е прифатлив“ (ibid, 16). Затоа пописните резултати беа признаени само од меѓународните фактори, а „надлежните стручни и државни тела беа отстранети, додека директорката на Државниот завод за статистика беше неочекувано сменета“ (ibid, 16). Едно од проблематичните места е дека:

„над 100.000 исламизирани Македонци се регистрирани како Албанци и делумно како Турци... само ако се извади таа неоспорна бројка од вкупниот број на декларираните Албанци и ако таа се додаде на бројот на Македонците, лесно може да се проценува колкав е вистинскиот процент на етничките Албанци во Република Македонија“ (ibid, 17).

Токму поради овие случувања, Македонците со голема доза на скепса ги прифаќаат овие податоци, како и сите промени на законската регулатива кои произлегуваат од податоците од нерегуларниот попис.

Општествената основа на промените во статусот на јазиците, покрај демографските промени, се огледува и во промената во политичкиот систем која доведе до промени во правната регулатива и поради:

„фактот дека, како што во социолингвистиката се забележува, јазичното суштествување на одделните етникуми е внатрешен проблем, но кој станува во определени ситуации и надворешен, затоа што подлежи и на извесни *меѓународни нормативи“*(Корубин, 2005в:51).

Главниот извор на промените во статусот на јазиците во РМ е повеќепати спомнуваниот Охридски рамковен договор, според кој:

„6.4. Низ цела Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик.

6.5. Кој било друг јазик што го зборуваат најмалку 20 % од населението, исто така, е службен јазик, како што е овде образложено... Кое било лице што живее во единица на локална самоуправа во која најмалку 20 % од населението зборуваат службен јазик различен од македонскиот, може да употребува кој било службен јазик за да комуницира со регионалната канцеларија на централната влада, надлежна за таа општина; таквата канцеларија ќе одговори на тој јазик, дополнително на македонскиот. Кое било лице може да употребува кој било службен јазик за да комуницира со главна канцеларија на централната влада, која ќе му одговори на тој јазик, дополнително на македонскиот.“

Во членовите на Договорот е подвлечено дека јазикот што го зборуваат најмалку 20% од населението на РМ може да се употребува „дополнително на македонскиот“, што значи дека не го исклучува македонскиот јазик.

Во 2008 година е донесен Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (Службен весник на РМ, бр.101 од 13.8.2008 година), според кој:

Член 2

Во органите на државната власт во Република Македонија може да се користи и службениот јазик различен од македонскиот во согласност со овој закон.

Како што беше споменато погоре, целата законска регулатива е донесена врз база на процентот над 20 на албанското малцинство и се однесува исклучиво за албанскиот јазик, а не и за останатите малцински јазици во РМ (турскиот, ромскиот, српскиот), иако во законската регулатива е предвидено и тие под одредени услови да можат да се употребуваат како службени (во единиците на локалната самоуправа).

Но, она што е интересно е дека според Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20 % од граѓаните во Република Македонија:

Член 40

Име на улица, плоштад, мост и на друг инфраструктурен објект се пишува на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

Во општината во која најмалку 20 % од граѓаните користат друг службен јазик различен од македонскиот јазик, името на улицата, плоштадот, мостот и на друг инфраструктурен објект, покрај на македонски јазик и неговото кирилско писмо, се пишува и на јазикот и писмото што го користат најмалку 20 % од граѓаните на таа општина.

Член 42

Во градот Скопје службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо...

Член 46

Фирмата на трговското друштво гласи на македонски јазик, со кирилско писмо.

Фирмата на трговското друштво со седиште во единица на локална самоуправа во која најмалку 20 % од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, може да гласи и на тој јазик и се употребува само заедно со натписот во фирмата на македонски јазик, со кирилско писмо.

Но, фактичката состојба е сосема поинаква: во единиците на локалната самоуправа каде што живеат мнозинство Албанци натписите, фирмите, различни соопштенија, билборди итн. се напишани на албански јазик и албанско писмо без превод на македонски јазик. Истото се случува и во текот на изборните процеси – плакатите на билбордите се напишани исклучиво на албански јазик, без превод. Ова се коси и со Законот за употребата на македонскиот јазик (Сл. весник на РМ, бр. 5/98 од 30.1.1998 год.), според кој:

Член 4

Македонскиот јазик, покрај употребата во органите на државната власт, во органите на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје, се употребува и во:

-трговските друштва, претпријатијата, установите и другите правни лица регистрирани во Републиката;

-називите, рекламите и плакатите на правните лица;...

...-обележувањето на јавните места;...

Од ова произлегува дека и покрај тоа што законската регулатива во врска со употребата на јазиците во РМ е широка и обезбедува големи права за малцинските јазици, таа, сепак, не се почитува. Тоа значи дека не треба да се обвинува толку Охридскиот рамковен договор и законите што произлегоа од него, туку нивната практична примена.

Тука треба да се спомене и Законот за територијална организација на локалната самоуправа во РМ (Службен весник на РМ, бр. 55/2004), кој беше објавен и на албански јазик. Во преводот, еден дел од имињата на населените места беше преведен на албански јазик. Македонските лингвисти експресно реагираа и одржаа трибина во организација на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ од Скопје, на тема *Стандардизацијата на географските имиња во Република Македонија*. Расправите од оваа трибина беа објавени во 2004 година во едицијата Јазикот наш денешен, книга 11, на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Топонимите како јазични и културни споменици и сведоштва за историјата се заштитени со закон и, како и личните имиња, не се преведуваат. Тоа се прави само кога се сака да се затскрие минатото (како што е промената на имињата на топонимите во егејскиот дел на Македонија) и тоа не треба да се дозволи. Индикативно е и поставувањето на табли со натписи и имиња на улици на кои називот прво е напишан на албански јазик, па на македонски, или на кои стои македонски натпис, па албанскиот, а не е наведен македонскиот назив на латиница, па тие што не ја знаат кирилицата ќе го прочитаат само албанскиот назив. Секако дека тоа не може да биде случајно.

Во таа насока, не е спорна употребата на малцинските јазици и, особено, образованието на мајчин јазик, туку реалноста во која во единиците на локалната самоуправа во кои живее мнозинско албанско население ретко може да се прочита нешто на македонски јазик (исто како што не може да се види ниту знамето на РМ). Република Македонија не е федерална држава и според тоа македонскиот јазик и кирилското писмо треба да се употребуваат на целата територија на државата. Исто така, не треба да се дозволува државните службеници, како и претставниците на власта од албанска националност да не го разбираат и зборуваат македонскиот јазик. За тоа да не се случува, меѓу другото, треба да се обрне поголемо внимание и на образовниот процес и на наставниот кадар што го предава македонскиот јазик.

Македонскиот јазик ја претставува една од најважните компоненти на македонскиот идентитет и затоа од особена важност е чувањето на неговиот статус во Република Македонија. Јазичната политика што се спроведува во РМ треба да биде под постојана опсервација и да се интервенира со коригирање на одредени неправилности. Само на тој начин ќе се обезбеди мирен соживот во нашата мултикултурна заедница.

Литература:

Близнаковски, Ј. 2011. *Нормативна рамка за јазичните права на малцинствата во Македонија – во согласност со Охридскиот рамковен договор,* Евродијалог 14, Списание за европски прашања, НИП „Студентски збор“, Скопје, Центар за регионални истражувања и соработка „Студиорум“, Скопје, с. 133-152. http://evrodijalog.eu/pdf/ED14/EVRODIJALOG-Br14_06-Jovan-Bliznakovski.pdf

Bugarski, R. 2002. *Nova lica jezika*, Biblioteka XX vek, Beograd.

Гочкова, Т. 2005. *Кон промените на статусот на македонскиот јазик: јазична политика или политизирање на јазикот,* Зборник на трудови од научниот собир Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик, одржан на 30-31 март 2005, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн.13, с.30-35.

Илиевски, С. 2005. *Скопје – двојазичен или тројазичен град,* Зборник на трудови од научниот собир Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик, одржан на 30-31 март 2005, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн.13, с.96-99.

Коробар-Белчева, М. 2005. *Двојазичноста во некои земји на Европа,* Зборник на трудови од научниот собир Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик, одржан на 30-31 март 2005, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн.13, с.36-43.

Корубин, Ј. 2005а. *Социолошки теми за јазикот,* Филозофски Факултет, Скопје.

Корубин, Ј. 2005б. *Јазичната ситуација во Република Македонија меѓу официјалното и реалното,* Зборник на трудови од тркалезната маса Актуелните состојби во македонскиот јазик одржана на 16 март 2004. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн. 12, Скопје, с. 40-43.

Корубин, Ј. 2005в. *Општествена основа на јазичната политика денес,* Зборник на трудови од научниот собир Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик, одржан на 30-31 март 2005, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн.13, с.49-54.

Матевски, З. 2005. *Теоретски гледишта за билингвизмот и јазичната политика,* Зборник на трудови од научниот собир Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик, одржан на 30-31 март 2005, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн.13, с.55-62.

Минова-Ѓуркова, Л. 2004. *Статусот на македонскиот стандарден јазик,* Предавања на XXXVI Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 28 јули-15 август 2003), Универзитет „Св. Кирил и Методиј", Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, с. 65-90.

Ристовски, Б. 2005. *Статусот на македонскиот јазик денеска,* Зборник на трудови од научниот собир Јазичната политика и статусот на македонскиот јазик, одржан на 30-31 март 2005, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков"-Скопје, Јазикот наш денешен, кн.13, с.7-24.

Стефановски, Љ. 2002. *Јазичната политика во Република Македонија,* Македонски социолингвистички и филолошки теми. Совет за македонски јазик на Република Македонија, Скопје, с. 219-228.

Schiffman, H. F. 1996. *Linguistic Culture and Language Policy,* Routledge, London and New York.

THE STATUS OF MACEDONIAN LANGUAGE IN REPUBLIC OF MACEDONIA

Simona Gruevska Madjoska

Summary

The question about the status of the Macedonian language manifests itself for the first time in the 19th century, but its resolution starts with the codification of the Macedonian language after World War II. The Macedonian language is then declared as an official language in the Macedonian republic and equal amongst the other languages in SFR Yugoslavia. However, the official language in SFR Yugoslavia (the language of international communication, military dealings, one of the core subjects in all elementary schools etc.) was the Serbo-Croatian language. With the formation of an independent Republic of Macedonia, the Macedonian language became the only official language until the peace deal Ohrid Framework Agreement was signed, when the language of the largest ethnic minority- the Albanian language- gains the status of an official language. The issue of interest of this article is whether the Macedonian language has changed its status and to what extent, what are the terms of legislation for it and the real situation in which it is found in the Republic of Macedonia.